

SNM-Múzeum Betliar (1945 – 1996), 1996 – 2001

Múzeum Betliar je špecializovaným umeleckohistorickým múzeom zameraným na vývoj bytovej kultúry šľachty v 18. – 19. storočí. Sídli v renesančnom kaštieli, ktorý dal postaviť na začiatku 18. storočia Štefan Andráši (Andrassy). Dnešnú podobu kaštieľ nadobudol po poslednej prestavbe koncom 19. storočia za Emanuela Andrášiho.

Andrášiovci boli významným uhorsko-sedmohradským šľachtickým rodom. Na hrade Krásna Hôrka sa usídlil ako prvý Peter I. Andráši v roku 1578. Počas štyroch storočí tu boli Andrášiovci hradnými kapitánmi. V roku 1642 dostal Matej II. Andráši od kráľa Ferdinanda III. krásnohorské panstvo a betliarske majetky do dedičného vlastníctva. Koncom 17. storočia sa rod rozčlenil na dve vetvy – betliarsku so sídlom v Betliari a dlholúcku, ktorá obývala Krásnu Hôrku. Betliarsky kaštieľ bol vo vlastníctve Andrášiovcov takmer nepretržite až do roku 1944 s výnimkou niekoľkých rokov v 19. storočí. Vtedy získal rodový majetok aj s jeho sídlom späť gróf Emanuel I. Andráši, významná osobnosť kultúrno-spoločenského života Uhorska. Emanuel I. Andráši výrazne zasiahol aj do vtedajšieho železnorudného priemyslu. S jeho menom sa spája posledná veľká prestavba kaštieľa v rokoch 1881 – 1886, keď kaštieľ získal dnešný vzhľad.

Počiatky muzeálneho využitia hradu spadajú do druhej polovice 19. storočia, kedy z pôvodného zariadenia hradu a zbraní založil v niekoľkých miestnostiach rodové múzeum Juraj Andráši. Po roku 1904 zriadil Dionýz Andráši na počesť svojej manželky Františky Hablavcovej (Hablawetzovej) v niekoľkých miestnostiach Františkino múzeum. Zbierkový fond kaštieľa tvoria unikátne pamiatky, ktoré zozbierali aj Leopold, Emanuel a Gejza Andrášiovci. Poslední členovia betliarskej vetvy Andrášiovcov opustili svoje majetky v roku 1944. V kaštieli sa zachovali interiéry s pôvodným zariadením, ktoré do súčasnosti dokumentujú život a bytovú kultúru šľachty na Slovensku. Dopĺňa ich knižnica s asi 20 000 cennými teologickými, historickými, geografickými a filozofickými dielami z 15. až 19. storočia, ale aj vzácne zbierky obrazov a historického nábytku a park okolo kaštieľa s exotickými drevinami a objektmi.

Po druhej svetovej vojne, dekrétom prezidenta republiky č. 108/1945, prešiel kaštieľ aj s celým areálom do správy štátu. Spravovala ho Národná kultúrna komisia pre Slovensko. Múzeum v Betliari bolo zriadené rozhodnutím Povereníctva osvety a informácií z roku 1952 ako špecializované múzeum, o rok neskôr sa stalo v zmysle Vyhlášky č. 99/50 Zb. štátnym kultúrnym majetkom a sprístupnené verejnosti. Štatút vydal Múzeu Betliar až jeho nový zriaďovateľ - Okresný národný výbor v Rožňave v roku 1960. V sedemdesiatych rokoch

prebiehal stavebno-archeologický a podrobný architektonicko-historický výskum kaštieľa a všetkých objektov areálu, vrátane stavieb prírodného parku (1975 – 1977). Čiastočné stavebné úpravy a obnova objektov pokračovali až do rokov 1982 – 1986. Múzeum začalo v zmysle rozhodnutia MK SSR od 1. januára 1983 pôsobiť pod názvom Múzeum Betliar. Rozhodnutím vlády SR z 15. marca 1985 bol celý areál kaštieľa aj s prírodným parkom vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Komplexná obnova kaštieľa pokračovala aj v rokoch 1989 – 1994. Pri príležitosti Medzinárodného dňa múzeí 21. mája 1994 bola slávnostne sprístupnená obnovená expozícia kaštieľa. O dva roky neskôr sa Múzeum Betliar stalo súčasťou Slovenského národného múzea (1. júna 1996).

Jeho vysunutými expozíciami sú hrad Krásna Hôrka a Mauzóleum v Krásnohorskom Podhradí. Prvá písomná zmienka o hrade Krásna Hôrka sa hlási do roku 1333. Jeho prvými majiteľmi boli Ákošovci (neskôr Bebekovci), ktorým daroval rozsiahle majetky v Gemeri kráľ Belo IV. Bebekovci predali hrad Krásna Hôrka príslušníkom rodu Mariáši (Máriássy) zo Spiša. Už v roku 1352 sa hrad vrátil späť do vlastníctva Bebekovcov, ktorí z Krásnej Hôrky vybudovali svoje šľachtické sídlo. Od roku 1578 vlastnili hrad Andrášiovci. Hrad Krásna Hôrka patrí podľa uznesenia Predsedníctva SNR č. 24 zo dňa 27. februára 1961 medzi národné kultúrne pamiatky Slovenska.

Krásnohorské mauzóleum dal postaviť Dionýz Andráši ako rodinnú kryptu v rokoch 1903 – 1904 pre seba a svoju manželku Františku. Patrí medzi pozoruhodné pamiatky secesného umenia na Slovensku.

Fond Múzea Betliar sa nachádza v Archíve SNM, v pobočke SNM-Múzea Betliar, obsahuje archívne dokumenty z činnosti múzea a čiastočne aj projektovú dokumentáciu historických budov a parku. Historický archív rodu Andráši (Andrássy) a ich majetkov v Betliari a Krásnej Hôrke je uložený v Štátnom archíve v Levoči. Časť dokumentácie k nehnuteľnostiam kaštieľa Betliar a hradu Krásna Hôrka sa nachádza aj v Archíve Pamiatkového úradu SR v Bratislave.

Viac pozri in:

Elena Machajdíkovičová: Sprievodca po Archíve Slovenského národného múzea, Bratislava 2008. Dostupné v predajniach SNM v Bratislave na Vajanského nábr. č. 2 a Žižkovej ul. č. 16.